

Zitierhinweis

Hlaváček, Ivan: review of: Sabine von Heusinger / Susanne Wittekind (eds.), Die materielle Kultur der Stadt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit, Köln / Weimar / Wien: Böhlau Verlag, 2019, in: Český časopis historický, 2020, 2, p. 493-496, DOI: 10.15463/rec.86200952

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

či selekci, zatím nelze spolehlivě říci. Význam kolofonů názorně dokládá studie Kateřiny Volekové o staročeských pašijových hodinkách, které Kříž podle vlastních slov excerpoval a přeložil z latinských pašijových meditací Jordana z Quedlinburgu pro neznámého boleslavského kanovníka Ondřeje z Plané. Nejde tu jen o pohled do Křížovy překladatelské dílny, neboť v jeho autografu se zrcadlí postupný proces vzniku české adaptace kněžských pašijových hodiněk.

Nedílnou částí textu je též edice, jak je tomu i u dvou dalších příspěvků, jejichž autorkou je Andrea Svobodová. Zatímco v prvním z nich se věnuje textové tradici staročeské modlitby Otčenáše na základě všech dochovaných verzí, v druhém se zabývá staročeskými výklady téže modlitby. Výklad v Křížově sborníku je jedinečný z hlediska textového dochování. Vzhledem k tomu, že Kříž ve svých sbornících nezdědka zachoval jediné znění staročeských literárních památek, je zářející jejich grafická podoba. Podle Kateřiny Volekové Křížův pravopisný systém sice během čtyřiceti let prošel jistým vývojem, nevykročil však z mezí mladšího typu spřežkového pravopisu. Nejspíše tomu tak bylo proto, že si Kříž ve svých opisech, z nichž většinu tvořily latinské texty, nenavykl užívat diakritická znaménka.

Po stručném závěru, v němž Lucie Doležalové mimo jiné připomněla, že Křížovy sborníky jsou dobově podmíněným jevem krátce před rozšířením knihtisku, následují informace o autorkách a autorech, dobře koncipované résumé, rejstřík citovaných rukopisů i tisků a spolehlivý rejstřík osob. Postrádat snad lze jen soupis děl, která Kříž opsal, ten však z větší části přinese soupis treboňských rukopisů. U skutečně přínosných děl mívám jako recenzent tíživý pocit, že nejsem s to postihnout vše, čím vším přispělo k dosavadnímu poznání. Je tomu tak i v tomto případě.

František Šmahel

Guy THEWES – Martin UHRMACHER (Hrsg.)

Extra muros. Vorstädtische Räume im Spätmittelalter und früher Neuzeit. Espaces suburbains au bas Moyen Âge et à l'époque moderne

(Städteforschung, Reihe A: Darstellungen, Bd. 91)

Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag 2019, 521 s., ISBN 978-3-412-22273-4.

Sabine von Heusinger – Susane WITTEKIND (Hrsg.)

Die materielle Kultur der Stadt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit

(Städteforschung Reihe A: Darstellungen, Bd. 100)

Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag 2019, 256 s. (s. 121–136 barevné přílohy na křídě), ISBN 978-3-412-51612-3.

Už doslova několik běžných metrů čítající ediční řada byla obohacena o dva zajímavé sborníky, které je třeba stručně představit. Úvodem lze rovnou konstatovat, že se přes svůj rozsah (týká se zejména prvního z nich) ani zdaleka nemohly dotknout všech důležitých aspektů, ba řadu z nich ani naznačit. Nicméně i tak, ba možná právě proto, si zaslouží pozornost, aby se na ně navázalo. A zároveň si uvědomit, kde je „třeba přidat“.

Jako u značné části svazků uvedené řady jde u obou titulů o výstup ze zasedání různých typů. V prvním je to (poněkud opožděný) protokol z konference konané v roce 2013 Lucemburskou univerzitou. Pod egidou jejího profesora M. Paulyho se ujali organizace symposia muzejník M. Tewes s docentem místní univerzity M. Uhrmacherem, kteří také napísali úvodní slovo. Jemu předchází informativní medailonky 24 autorů, z celkem osmi zemí včetně Maďarska a Polska, s převahou Francie, Německa a ovšem Lucemburska, kteří se podíleli na 21 příspěvcích. Časový rozsah sahá od pozdního středověku až do konce 18. století a je členěn do celkem osmi skupin. Ty se jednak nutně musí překrývat, za druhé ovšem nemohou a ovšem ani nechtějí pokrýt celou variabilitu tematických možností. Pro bližší představu je třeba uvést názvy jednotlivých oddílů: I – *Kartographische Repräsentation vorstädtischer Räume*; II – *Festungstädte und vorstädtische Räume*; III – *Vorstädte*; IV – *Sozialtopographie vorstädtischer Räume*; V – *Inklusion, Exklusion, Kontrolle*; VI – *Städtische Einflussgebiete*; VII – *Vorstädtische Räume kleiner Städte*; VIII – *Im Fokus: zwei Fallstudien*.

Protože redaktori vytyčují jako hlavní cíl sborníku přinášet monografické sondy – míní se tím především studie cílené na konkrétní městské subjekty – zůstává poslední skupina dost nepochopitelná, protože obě rozpravy lze velmi snadno přiřadit do předchozích oddílů. Tu od Jean Jacques Schwiena a Katherine Xandry o štrasburských předměstích, resp. periferiích, od 13. do 18. století (s řadou mapek a plánek) do třetího. Tam je totiž jediný, francouzský, příspěvek Erica Hasslera o včleňování vídeňských předměstí do vlastního města v 18. století a v souvislosti s tím o jejich sociálních přeměnách (též s četnými diagramy). A obdobně příspěvek Kataliny Szende o kartografickém vyhodnocování umístění mlýnů v uherských městech předindustriálního období (s řadou skic a mapek) by dobře zapadl do prvního, kartografického oddílu. V něm zaujme zejména stať Colina Duponta a Brama Vannieuwenhuyze, rozebírající kartografické dílo Jacques de Deventer z poloviny 16. století, které se věnovalo oblasti zhruba dnešní Belgie. Další dva příspěvky jsou tu věnovány konkrétním městům: Niels Petersen sleduje vytváření předměstského prostoru v dolnosaském Lüneburgu v 15. a 16. století, aby pak Ézechiel Jean-Corret ve své *Imago urbis* sledoval zevrubně předměstí Bordeaux od poloviny 16. do počátku 19. století s početným a názorným kartografickým materiálem.

V druhém oddílu Änder Bruns věnuje pozornost městu Lucemburk jako pevnosti: Vom Glacis zum strategischen Rayon (s mnoha kartografickými doklady). Glacis snad lze nejlépe laicky přeložit jako předprseň; odborně pak je to koliště. Věru by se sem hodil příklad Terezína či Josefova... Corentin Rousman pak věnuje pozornost městu Mons (Hennegau), jehož pevnostní charakter zanikl poté, co Josef II. přikázal hradby zbourat a město otevřít modernímu vývoji. Čtvrtou skupinu zahajuje toruňský Roman Czaja stručnou sociotopografií pozdně středověkých předměstských prostor v regionu středovýchodní Evropy na příkladu Toruně, Elbinku a Poznaň. Justus Nipperdey pak probírá historii mnichovského luhu v 17. století. Yannick Jambon sleduje integraci obyvatel předměstí do měst po zrušení fortifikací. V pátém oddílu se Lüneburg objevuje znovu, tentokrát v souvislosti s leprosáriem v pozdním středověku (Alexandra Druzinski v. Boetticher a Marie Ulrike Jaros). Fritz Dross sleduje pod poněkud zavádějícím hlavním titulkem norimberskou raně novověkou leprózní politiku a Catherine Denys organizaci policejního dohledu na bruselských předměstích v 18. století.

První dva příspěvky šesté skupiny jsou obecnějšího rázu. A to když Bernhard Kreutz sleduje hierarchizaci měst na příkladu porýnského městského svazu v době vlády Václava IV. v letech 1381–1389 (s třemi kartogramy) a Francesca Bocchi snad jako jediná podává syntetičtější pohled na předměstí střeďoitalských měst (s několika mapkami: Brescia, Ferrara, Lucca a Milán). Poslední příspěvek skupiny je z pera Dominique Adrian a probírá okolí Augsburku jako města bez pozemkové držby v pozdním středověku.

A konečně poslední oddíl věnuje pozornost malým městům: Jean-Luc Frey se ve filologické stati zabývá víceznačným okcitánským pojmem *barri/barry*, jehož hlavní význam je blízký termínu předměstí (*faubourg*). V posledním příspěvku posléze Julien Foltran věnuje pozornost rozvoji a úpadku malého klášterního města Lagrasse v dept. Aude v pozdním středověku. Index místních jmen knihu uzavírá. Je nutno dodat, že ke všem článkům byly připojeny tři souhrny: německý, francouzský a anglický. K srovnávacímu studiu si lze bohatě vybírat.

Druhý z referovaných svazků je časově sevřenější a už jeho poloviční rozsah naznačuje skromnější nabídku. Jde o 45. jarní kolokvium Ústavu pro srovnávací městské dějiny v Münsteru z roku 2017, které přináší 11 příspěvků (jak vidno z následujícího, do dámské společnosti se vmísili dva muži). Redaktorky mluví o „*material turn*“, který dospěl též ke studiu městské problematiky, a vysloveně vyzdvihují předměty každodenní potřeby, knihy (na ty se ale nedostane), zbraně, jakož i nářadí. Uznávají, že jde o téma frekvencované i v starší literatuře. Vyšší stupeň studia ale spatřují v tom, že jde o komplexní přístup k jednomu každému předmětu od jeho zrodu k příslušnému uplatnění, jenž nadto umožňuje i rekonstrukci takových předmětů, které zanikly (kdo by tu ale nevzpomněl na základní práce Josefa Petráně!). Editorky správně předpokládají, že středověk prakticky neznal neužitečné věci, neboť vše znovu a znovu předělával, takže řada jednoznačně předpokladatelných předmětů není vůbec k dispozici.

V té souvislosti se cituje poprvé a v podstatě naposled i jeden z nejdůležitějších pramenů, totiž staré inventáře resp. testamenty (jejich seznam by si zasloužil zevrubnější upozornění, a to tím spíš, že jim v dalším již není věnována pozornost). Zájemcům o konkrétní představu vycházejí redaktorky následně vstříc tím, že stručně charakterizují jednotlivé příspěvky. Budu postupovat jako u předchozí knihy a půjdu v jejich stopách: Julia A. Schmidt-Funke, prezentuje metodické úvahy o „mobilních předmětech“ městské provenience strukturované podle jednotlivých sociálních vrstev. Úvodní slovo redaktorek sice výslovně zmiňuje „kulturní kapitál“, tj. knihy, umělecké předměty a jejich sbírky (s řadou vyobrazení), nicméně ve stati samotné jsem ohlasy nenalezl. Práce Peškovy, Hojdovy a dalších by tu byly s prospěchem.

Elisabeth Gruber věnuje pozornost knihám městských počtů jako pramenu městské věcné kultury se zdůrazněním objektů městské komunikace a reprezentace. V rozsáhlé bibliografii postrádám základní práci M. Mersiowského z roku 2000, i když ta klade důraz zejména na neměstská prostředí). Susanne Wittekind v jakési aplikaci předchozího příspěvku interpretuje různorodost používaných erbů v městském prostředí jak jednotlivci, tak jednotlivými městskými společenstvími a u měst poddanských samozřejmě erbu pána města. Kirsten Lee Bierbaum rozebírá funkci a výzdobu holdovacího sálu goslarské radnice.

Olivier Richard věnuje detailní pozornost objektům, které byly užívány při přísahách a s nimi spojených rituálech.

Na křídovém papíře vložená dokumentace přináší zejména doklady k statí o Mariánském kostele v Gdaňsku. Julia Bruch interpretuje městské kroniky psané řemeslnickými mistry na příkladu dvou z poloviny 16. století: Sebastiana Fischera z Ulmu a Dionysia Dreytweina z Esslingen. Birgit Borkopp-Restle (s fotografiemi řady ornátů) rozebírá textile pokladu Mariánského kostela v Gdaňsku včetně paramentů věnovaných tamními bratrstvy. Přitom dvakrát mluví o významu pražských textilních dílen v době kolem roku 1400 s odkazy na berlínskou disertaci Evelin Wetterové, *Böhmische Bildstickerei um 1400*, Berlin 2001. Anna Pawlik se věnuje interpretaci tzv. umrlčích štítů jako genealogickému pramenu norimberských patricijských rodů. Regula Schmid sleduje zbrojní výbavu měšťanských domácností, zejména brnění, a všímá si jí i v kontextu se sociálním statutem u příslušného držitele. A konečně Jan Keupp podává stručné shrnutí shromážděných poznatků.

Třináctistránková výběrová bibliografie přináší řadu zajímavých titulů, vzhledem k výběrovosti však mnohé důležité chybí. Zejména česká produkce by tu mohla být k užitku. Jeden doplněk však třeba uvést, a to stať Julie Bruchové o ulmském řemeslnickém mistru ve sborníku *Documenta Pragensia* 38, 2018, který nese název *Historiografie s městem spojená* s anglickým podtitulkem *Historiography connected with cities*.

Ivan Hlaváček

Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ (Hg.)

Das Studentenkolleg der Böhmischen Nation der Prager Universität.

Edition der Rechnungen aus den Jahren 1541–1611

(= Geschichte: Forschung und Wissenschaft, Bd. 60)

Berlin – Münster, LIT Verlag Dr. W. Hopf 2019, 438 s., ISBN 978-3-643-14182-8.

Kvalitních edic pramenů z období raného novověku u nás rozhodně nevychází mnoho, zvýšenou měrou to platí o písemnostech ekonomické povahy. Proto je třeba každý podobný počín uvítat. Oba autoři mají za sebou řadu prací věnovaných dějinám vzdělanosti a pražské alma mater, i kolej Českého národa se ocitla v centru jejich zájmu už dříve.¹ Své znalosti a poznatky pak mohli plně zúročit i v této publikaci.

Do děje uvádí čtenáře ilustrace na obálce knihy, kde jsou zobrazeny budovy tří kolejí situovaných na Ovocném trhu v těsné blízkosti té nejslavnější – Karolina. Jedná se o kolej Českého národa, Litevskou kolej (neboli kolej Královny Hedviky) a kolej krále

1 Mlada HOLÁ, *Alumni koleje Českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (AUC–HUCP) 53, 2013, Fasc. 2, s. 41–80; Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ, *Správa a každodenní provoz koleje Českého národa na pražské univerzitě v 16. století*, *Paginae historiae* 22/2, 2014, s. 115–123. Mlada Holá zkoumala i další studentské koleje pražské předbělohorské univerzity v syntetické práci: TÁŽ, *Studentské koleje pražské univerzity v pozdním středověku a v raném novověku (do roku 1622). Dějiny – správa – písemnosti*, Praha 2018 (zde jsou i četné odkazy na další literaturu).